

**ORTADOĞU'DAKİ GELİŞMELERİN
TÜRKİYE'YE SİYASİ, EKONOMİK,
SOSYO-KÜLTÜREL ETKİLERİ
ve
ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER**

Stratejik Rapor: 2

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	3
Amerika'nın Irak Politikası	5
E. Büyükelçi Gündüz AKTAN	
ABD ve Irak Sorunu.....	10
Dr. Ali Nihat ÖZCAN	

SUNUŞ

Küreselleşme sürecinde dünyadaki ve yakın coğrafyamızdaki (Balkanlar, Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkaslar) iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel gelişmeler ve değişimler baş döndürücü bir hızla yaşanmaktadır. Küresel ve bölgesel düzeylerde gerçekleşen bu hızlı gelişmeler ve değişimler ülkemizi yakından ve yoğun bir biçimde etkilemektedir.

İç ve dış (küresel ve bölgesel) dinamikler nedeniyle ülkemizde de hızlı bir biçimde iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel gelişmeler ve değişimler yaşanmaktadır. Hem küresel ve bölgesel düzeylerde hem de ülkemizde meydana gelen bu yeni gelişmeler ve değişimler sadece kamu kesimini değil, fakat aynı zamanda sivil toplumu da çok yakından ve yoğun bir biçimde etkilemektedir.

Yeni gelişmeler ve değişimler bir yandan yeni problemler üretirken bir yandan da yeni fırsatlar doğurmaktadır. Yeni ortaya çıkan problemleri en iyi şekilde analiz edip, bu problemlere karşı önlemler almak gerekir. Böylece problemlerin neden olabileceği zararları önleyebilir veya asgari düzeye indirebiliriz.

Küresel ve bölgesel gelişmeler ayrıca ülkemiz için yeni fırsatlar yaratmaktadır. Bu fırsatlar iyi analiz edilip doğru bir biçimde değerlendirildiği takdirde ülkemiz açısından olumlu gelişmeler sağlanabilir. Yani, küresel ve bölgesel gelişmelerin yarattığı yeni fırsatlar, ülkemizin iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel alanlarda gelişip güçlenmesinde kullanılabilir.

Hem karşımıza çıkan problemlerin üstesinden gelebilmek, hem de yeni fırsatlardan maksimum düzeyde faydalanabilmek için, dünyada ve ülkemizde meydana gelen iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel gelişmeleri ve değişimleri yakından takip etmek, bu gelişmeler ve değişimler hakkında bilgi sahibi olmak, elde edilen bilgileri doğru bir biçimde işlemek ve nihayet geleceğe yönelik gerçekçi, etkin, dinamik ve uygulanabilir stratejik vizyon geliştirmek mecburiyetindeyiz. Aksi takdirde, ne karşılaşılan problemler çözülebilir ne de ortaya çıkan yeni fırsatlar olumlu bir biçimde değerlendirilebilir.

“Stratejik Vizyon Geliştirme” çalıştay (workshop) toplantıları böyle bir zaruri ihtiyaç ortamında Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)’nin katkılarıyla T. C. İçişleri Bakanlığı tarafından planlanmıştır. Bir yıl boyunca 12 konu hakkında ayda bir çalıştay toplantıları düzenlenecektir. Her çalıştay toplantısına İçişleri Bakanlığı’nın belirleyeceği üst düzey yöneticiler ile konuyla ilgili uzman, akademisyen ve bilim adamları katılacaktır. Uzman, akademisyen ve bilim adamları tarafından sunumların yapılacağı çalıştay toplantılarında konular interaktif bir yöntemle ele alınacak ve irdelenecektir. Her çalıştay sonrasında, toplantıda sunulan tebliğler “Stratejik Vizyon Geliştirme Raporu” olarak yayınlanacaktır. Böylece bir yıl içinde toplam 12 çalıştay toplantısı düzenlenmiş ve 12 “Stratejik Vizyon Geliştirme Raporu” yayınlanmış olacaktır.

Bu çalıştay toplantılarının ilki, Ankara İlci Residence Hotel'de düzenlenmiştir. "Küresel ve Bölgesel Güvenlik Sorunlarının Türkiye'ye Yansımaları" konusunun ele alındığı ve tartışıldığı ilk çalıştayda Prof. Dr. Hasret ÇOMAK, E. Kur. Kd. Alb. Atilla SANDIKLI ve TASAM Başkanı Süleyman ŞENSOY tarafından konuyla ilgili sunumlar yapılmıştır. Bu ilk çalıştayda yapılan sunumlar "Stratejik Rapor: 1" olarak yayınlanmıştır.

İkinci "İçişleri Bakanlığı Stratejik Vizyon Geliştirme" çalıştay (workshop) toplantısı, Ankara Dedeman Hotel'de düzenlenmiştir. "Ortadoğu'daki Gelişmelerin Türkiye'ye Siyasi, Ekonomik, Sosyo-Kültürel Etkileri ve Alınması Gereken Önlemler" konusunun tartışıldığı toplantıda, Emekli Büyükelçi Gündüz AKTAN ve Ortadoğu Uzmanı Dr. Ali Nihat ÖZCAN tarafından konuyla ilgili sunumlar yapılmış ve ardından soru-cevap şeklinde "beyin fırtınası" gerçekleştirilmiştir. Elinizde tuttuğunuz "Stratejik Rapor: 2", bu çalıştay toplantısında yapılmış olan iki sunumu içermektedir.

AMERİKA'NIN IRAK POLİTİKASI

Gündüz Aktan*

Dış politika amaç ve sonuçları ile birlikte tartışılır ve buna göre değerlendirilir. Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Irak'ı işgal etmesini ve işgal sonrası yaşanan gelişmeleri amaç-sonuç ilişkisi çerçevesinde değerlendirmekte yarar var: ABD Irak'a neden girdi? ABD'nin bu işgaldeki amacı nedir? Şimdilik varılan sonuç nedir?

ABD, uluslararası toplumun, yani BM Güvenlik Konseyi'nin kararı ve izni olmadan tek taraflı olarak Irak'a askeri müdahalede bulundu ve ülkeyi işgal etti. Bu konuda NATO içinde de büyük anlaşmazlık çıktı. Irak'a müdahale konusunda NATO'dan da ortak bir karar çıkmadı. Yani ABD, NATO açısından da Irak'a tek taraflı olarak müdahale etmiş oldu. ABD, siyasi ve hukuksal açıdan meşruiyeti olmayan bir askeri müdahalede bulundu. Bu durum, ABD'nin, süper güç konumundan dünya hakimiyeti/hegemonyası konumuna geçişi açısından önemli bir konudur. Bu müdahale, demokratik bir devletin – bir zamanlar Roma ve Osmanlı imparatorluklarının yaptığı gibi – dünya imparatorluğuna soyunmasıdır.

Bu müdahalenin, ABD tarafından açıklanmış ve açıklanmamış bazı gerekçeleri ve amaçları vardır. Müdahale öncesinde – tıpkı Afganistan müdahalesi öncesinde yaşanıldığı gibi – Irak'ın terörizme destek verdiği söylendi. Ayrıca Irak'taki Saddam Hüseyin yönetiminin kitlesel imha silahları üretmekte olduğu açıklandı. Bu iki durum bir araya gelirse, teröristlerin eline kitlesel imha silahlarının geçeceği ve bunun da büyük facialara yol açacağı söylendi. Bu nedenle Saddam Hüseyin rejiminin ve yönetiminin düşürülmesi gerekiyordu. Dolayısıyla müdahale öncesinde açıklanmış olan gerekçe, Irak Devleti'nin terörist gruplara destek veriyor olması ve elinde kitlesel imha silahları bulunduruyor olmasıydı. Açıklanmış olan amaç ise, Saddam Hüseyin rejiminin ve yönetiminin düşürülmesi suretiyle bu tehlikeli durumun ortadan kaldırılması idi.

Amerikan yönetimi tarafından açıklanmamış olan gerekçe ve amaçlar ise şunlardı: Irak, İsrail'in güvenliği için tehdit oluşturmuyordu. Bu tehdide son verilmek amaçlanıyordu. İkincisi; özellikle Çin ve Hindistan ekonomilerinin hızla büyümesi neticesinde uluslararası piyasaların petrole olan ihtiyacı giderek artıyor. Böyle bir ortamda ABD, Irak petrolünü kontrol etmeyi amaçlıyor. ABD yönetimi, açıklanmış ve açıklanmamış olan tüm bu amaçlara, Irak'taki Saddam Hüseyin rejimini yıkıp bu ülkeyi “demokratikleştirerek” ulaşmayı planlamıştı.

Günümüzde varılan sonuç ise şudur: Müdahale sonrasında demokratikleştirilecek olan ülke bölünüyor ve iç çatışmalar yaşanıyor. Bölünme ve iç çatışma giderek yoğunlaşıyor. Ayrıca müdahale sonrasında Irak toprakları üzerinde herhangi bir kitle imha silahına rastlanılamadı.

* Emekli Büyükelçi

Eski Irak yönetiminin, terörizme destek vermemiş olduğu da ortaya çıktı. Böylece de, müdahale öncesinde Bush yönetimi tarafından dünya kamuoyuna duyurulmuş olan “müdahale gerekçesi”, müdahale sonrasında tamamen meşruiyetini yitirmiş oldu. Dolayısıyla, ABD'nin gerçekleştirdiği askeri operasyon, kendi halkına büyük zarar veren Saddam diktatörlüğünün tasfiyesinden ibaret hale geldi.

Amerikan işgali öncesinde Irak'ta terör yok idi, fakat bugün yoğun biçimde yaşanıyor. Bu terör, her an ülke dışına yayılabilir ve ihraç edilebilir bir özellik taşıyor. Bu konuda değişik istihbarat kaynakları pek çok veri sunuyor. Irak Savaşı'nda savaştı ve çeşitli terör olaylarına/eylemlerine karışmış olan yaklaşık 200-300 kişi günümüzde çeşitli Avrupa ülkelerinde bulunmaktadır, dolaşmaktadır. Bu kişiler her an, her hangi bir Avrupa ülkesinde, her hangi bir eylem gerçekleştirebilecek potansiyele ve olanağa sahiptirler.

Birinci Körfez Savaşı'nın yapıldığı tarihte Irak'ın petrol üretimi günde 4 milyon varil idi. Birinci Amerikan müdahalesi sonrasında bu rakam 2,5 milyona, ikinci müdahale sonrasında ise 1,5 milyona geriledi. Böylece bu iki askeri müdahale neticesinde Irak'ın günlük petrol üretiminin 2,5 milyon varillik kısmı devre dışı kaldı. Şu anki günlük 1,5 milyon varil petrol üretiminin devam edip edemeyeceği ise belli değil. Petrol üretimi konusunda yaşanan bu reel kaybın yanında bir de potansiyel kayıp söz konusudur. Günümüzde barış içinde yaşayan bir Irak olsaydı, bu ülkenin günlük petrol üretimi 6 milyon varile çıkabilirdi. Dolayısıyla petrol piyasalarında yaşanmakta olan bugünkü sıkışıklığın önemli bir nedeni, Amerikan müdahaleleri neticesinde Irak petrol üretiminde meydana gelen büyük düşüştür. Bu sıkışıklık, Amerikan yönetiminin istemediği, arzulamadığı ve öngöremediği bir durumdur.

Fakat bundan daha çok istenilmemiş ve tahmin edilememiş olan bir başka durum, İran'ın ve Şiilerin bölgede bugüne kadar hiç olmadığı kadar güçlenmiş olmalarıdır. ABD'nin Irak politikası, bu ülkeyi yıkmak suretiyle İran'ın işine yaradı. Irak'ın çöküşü İran'ı güçlendirdi. İran, Iraklı Şiiler vasıtasıyla bu ülkede önemli bir güç ve etkili bir aktör haline geldi. Bu durum, İsrail'in güvenliğini, savaş öncesiyle mukayese edildiğinde, çok daha kötü hale getirdi.

Yani ABD, sonuç olarak önüne koyduğu her şeyin tersini elde etti. Bu nedenle, Irak müdahalesi sonrasında yaşanan gelişmeler ABD için bir dış politika faciasıdır. ABD, bir yıl içinde savaşı kazanmayı, ülke içinde düzeni sağlamayı ve ülkeyi kontrolü altına almayı planlamıştı. Plana göre, ABD kontrolünde yeniden yapılandırılacak olan “demokratik Irak”ta Şiiler egemen durumda olmayacak ve böylece İsrail tehdit edilmeyecekti.

ABD yönetimi, askeri müdahale ve işgal sürecinde, Saddam Hüseyin döneminde en çok baskıya maruz kalmış olan Kürtler ve Şiiler ile işbirliği kurdu. Fakat bu iki grubun, ülkenin bütünlüğünü koruma gibi kaygıları ve amaçları yok. Kürtler ve Şiiler, kendi devletlerini kurmak için her an Irak'ı parçalayabilirler. Çünkü bu iki topluluk için önemli olan kendi devletlerini kurmaktır, Irak'ın bütünlüğünü korumak değil.

Öte yandan ise, İran'ın Irak içindeki etkinliği işgal sonrasında artmıştır. Çünkü İran dış politikası, Orta Doğu coğrafyasında, devletten devlete bir dış politika uygulamıyor. İran, devlet-altı gruplarla ilişki kuruyor ve bu gruplar üzerinden dış politika yürütüyor. Çeşitli devlet-altı gruplara para veriyor, onları yetiştiriyor, endoktrine ediyor ve bu grupları kendi dış politikasında kullanıyor. İran dış politikası, Hizbullah'a, tüm Şii milis gruplara, hatta Sünni olmasına rağmen Hamas'a ve bazı İslamcı Kürt gruplara bunu yapıyor. Dolayısıyla, işgal sonrasında Irak'ta devlet yönetiminin ortadan kalması ve devlet-altı grupların sahneye çıkması İran dış politikasının işine yaradı. İran, Irak'taki devlet-altı gruplar üzerinden bir dış politika sürdürerek bu ülkedeki etkinliğini arttırmaktadır.

Peki, ABD Irak'tan çekilirse ne olur? Ortadoğu, bin yıllık tarihi boyunca ilk defa kendisinin dışındaki güçler tarafından kontrol edilmemiş olur. Bölge, daha önce Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere ve Fransa, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise ABD ve kısmen SSCB tarafından kontrol edilmiştir. ABD bölgeden çekilirse, ilk defa bölgede bir dış güç bulunmayacak ve Ortadoğu'daki ülkeler – Türkiye dahil – kendi başlarına kalacaklardır.

Böyle bir durumun gerçekleşmesi Türkiye için iyi olur mu? Çok güçlü bir devlet olsaydık her hangi bir sorun olmazdı. Ama bölgeyi denetleyebilecek, düzenleyebilecek ve arzu edilmeyen bir takım olumsuz gelişmelerin ortaya çıkmasını engelleyebilecek kadar güçlü değiliz. İkincisi; bu coğrafyada, tüm dünyanın ihtiyacını duyduğu petrol kaynakları bulunuyor. Dünya ekonomisinin ayakta durması, buradaki petrolün piyasa şartlarına uygun biçimde işletilmesine ve tüketici ülkelere düzenli biçimde ulaştırılmasına bağlıdır. ABD'nin veya başka bir büyük dış gücün bu bölgede bulunmaması durumunda petrolün dünya piyasalarına düzenli akışı sağlanabilecek mi, yoksa tırmanmakta olan Sünni-Şii çatışması bunu engelleyecek mi? Bu durum önemli bir meseledir. Bütün Körfez Bölgesi'nde Şiiler var. Bu Şii topluluklar uyanmaya başladılar. Şimdiye kadar talep etmedikleri hakları talep etmeye başladılar. Şimdiye dek hiç beklenmedik ve öngörülmedik yeni olaylar ve yeni gelişmeler yaşanıyor bölgede. Bütün bu yeni gelişmeler bizi nereye götürecek bilemiyoruz. Bu yeni olayların ve gelişmelerin nereye varacağını, bölgeyi nasıl şekillendireceğini ve nereye götüreceğini öngörmek son derece zor.

ABD şimdi bu işin içinden nasıl çıkacak? Son yapılan Kongre seçimlerinde Demokrat Parti, Kongre'nin her iki kanadında (Senato ve Temsilciler Meclisi) Cumhuriyetçileri geride bıraktı. Demokrat Parti'nin seçimleri kazanmasının önemli bir nedeni, Cumhuriyetçi hükümetin Irak'ta bataklığa saplanmış olmasıdır. Fakat Demokratlar, Cumhuriyetçi Bush yönetimini savaş konusunda sınırlı biçimde etkileyebilirler. Demokrat Partili senatörler ve vekiller, Irak ile ilgili düşüncelerini Bush yönetimine dikte ettiremezler.

Irak'taki gidişattan memnun olmayan Baba Bush, kendi başkanlık dönemindeki en yakın adamlarından biri olan Baker ile Demokrat Parti'nin önde gelen tecrübeli ve saygın politikacısı Hamilton'a bir komite kurdurdu. Kongre kararı ile oluşturulmuş olan bu komite, 80'e yakın öneriyi içeren bir rapor hazırladı. Rapor, Bush'a bir tavsiye planı olarak sunuldu. Raporda yer alan en önemli öneriler şunlardı: Irak'ta merkezi bir hükümet kurmak ve bu merkezi hükümeti güçlendirmek; Kerkük'te 2007 yılı içinde yapılması planlanan referandumu ertelemek; petrol gelirlerinin merkezden dağıtımını sağlamak; Irak meselesini kademe kademe yerelleştirmek ve bölgeselleştirmek; Irak'taki Amerikan askerlerini 2008 yılından itibaren yavaş yavaş geri çekmek.

Kongre seçimlerini Demokratların kazandığı bir ortamda, Bush hükümetinin, Baker -Hamilton Planı'nı benimseyeceği ve bu planı uygulamaya sokacağı bekleniyordu ve tahmin ediliyordu. Fakat Bush, bu beklentileri boşa çıkardı. Bush yönetimi kendi planını oluşturdu ve uygulamaya soktu. Ayrıca bu planın kabul edilmesi öncesinde, Irak'ın Eski Başbakanı İyad Allavi'nin adıyla anılan bir başka plan da mevcuttu. Her ne kadar Allavi'nin adı ile anılmış olsa da, aslında bu plan, Allavi'nin planı değildi. Allavi Planı da Amerikalılar tarafından oluşturulmuş idi. İlk başlarda oldukça ilgi görmüş olan Allavi Planı, yeni Bush Planı'nın devreye sokulması ile uygulanabilirliğini yitirmiş oldu. Yeni Bush Planı, Irak'a yeni askerler göndermeye başladı. Irak'a gönderilen yeni birlikler Bağdat'a hakim olmaya ve burada asayişi sağlamaya çalışacak.

İşgal öncesinde Bağdat'ın doğusunda Şiiler, batısında ise Sünniler yaşıyordu. Fakat işgal sonrasında Şii milislerin hızlanan faaliyetleri sonucunda Bağdat'ın çok büyük bir kısmı Sünnilerden temizlendi. Şii milisler, Sünni sivillere yönelik silahlı saldırılar düzenledi ve çok sayıda Sünni sivil öldürüldü. Devam etmekte olan bu saldırılar, başkentteki Sünni nüfusu temizlemeyi amaçlıyor. Sünni milis gruplar ise bu saldırılara bombalı eylemler ile karşılık veriyor. Bu iç çatışma ortamında gittikçe Bağdat'ın batısına sıkışan Sünnilerin başkentteki nüfusu iyice azalmış durumdadır. Eğer Amerikan birlikleri Bağdat'tan çekilirse, geriye kalan Sünni nüfus büyük ihtimalle tamamıyla tasfiye edilecektir. Ayrıca işgalci kuvvetlerin ve Şii milis güçlerin baskısı nedeniyle Irak'ta Sünni

yöneticilerin ve devlet adamlarının sayısı ve etkinliği iyice azalmış durumda. Örneğin, 50 kişilik Bağdat Belediye Meclisi'nde sadece 1 Sünni temsilci bulunuyor.

Can güvenliği olmadığı için insanlar bu ülkeden kaçıyor. Ülkeyi terk edenlerin sayısı 2 milyonu aşmış durumdadır. Bunların büyük kısmı, Irak ekonomisini ve sosyal hayatını ayakta tutan insanlardır: Esnaflar, tüccarlar, iş adamları, devlet memurları, yöneticiler, doktorlar, öğretmenler, mühendisler, mesleki-teknik becerisi yüksek kalifiye işçiler, akademisyenler, entellektüeller... Parasal, mesleki, kültürel ve entellektüel anlamda birikime sahip olan bu insanlar ailelerini yanlarına alarak ülkeyi terk ettiler. Geride, parasal, mesleki, kültürel ve entellektüel birikimi düşük olan bir Irak nüfusu kaldı. Yani, işgal ve iç çatışma ortamı nedeniyle gerçekleşen ülkeden kaçış, Irak'ta büyük bir toplumsal çöküntü yarattı. Bu toplumsal çöküntü en yoğun biçimde Sünni bölgelerde yaşandı. Yakın bir zamanda işgalci kuvvetler ülkeden çekilse ve ülke içinde barış düzeni sağlansa dahi, bu toplumsal çöküşün giderilmesi çok uzun yıllar alacaktır. Ne var ki, işgal ve iç çatışma devam ediyor ve bu da toplumsal çöküşü yoğunlaştırıyor.

Bush yönetiminin kabul edip uygulamaya koyduğu yeni plan çerçevesinde ABD ordusu, son olarak 20 bin askerini Bağdat'a yolladı. Birincil amaç, bu yeni takviye kuvvet sayesinde başkentte direnişi ezmek, asayişi sağlamak ve merkezi yönetimi çalışır hale getirmektir. Bu gerçekleştirildikten sonra, asayişi ve devlet yönetimini çevre kentlere, bölgelere yaymak hedefleniyor. Aslında bu plan, yeni bir plan değildir; daha işgal öncesinde düşünülmüş bir plandır. Fakat bu konuda başarısız olundu. Şimdi bu amaca ulaşmak için 20 bin takviye kuvvet Bağdat'a getirildi ve yeni bir askeri operasyon başlatıldı.

Peki, şimdiye dek bu konuda başarısız olan ABD önümüzdeki süreçte amacına ulaşabilecek mi? Yani, Bağdat'ta direniş kırılabilir mi, asayiş sağlanabilir mi ve devlet yönetimi işler hale getirilebilir mi? Tüm bunların gerçekleştirilebilmesi son derece zor görünüyor. Fakat Bush, geri çekilmek de istemiyor. Dünya kamuoyu ve tarih önünde küçük düşmek istemeyen Bush ve adamları son bir yüklenmede bulunuyor. Bu son operasyon da başarısızlıkla sonuçlanırsa – ki başarıya ulaşması son derece zor görünüyor –, bölgede büyük bir çöküntü gerçekleşecektir. Yani ABD, Vietnam'daki gibi, plansız, düzensiz ve denetimsiz biçimde geri çekilmek zorunda kalabilecek ve bu da bölgede büyük bir karışıklık, düzensizlik, belirsizlik yaratabilecektir. Böylece Irak, çevre ülkelerin – buna Türkiye de dahil – her an askeri müdahalede bulunabileceği bir ülke/bölge haline gelebilecektir.

ABD VE IRAK SORUNU

Dr. Nihat Ali Özcan

ABD'nin, Ortadoğu'da birbirleriyle ilişkili dört temel politik hedefi vardır:

- 1) Bölgedeki petrol kaynaklarını kontrol etmek ve petrolün dünya piyasalarına akışını düzenlemek
- 2) İsrail'in güvenliğini sağlamak
- 3) Bölgede kitle imha silahlarının üretimini ve yayılmasını engellemek
- 4) Bölgedeki Amerikan karşıtı terör örgütleriyle mücadele etmek ve bu örgütlerin varlığına son vermek

Ortadoğu olarak nitelendirilen coğrafyada çok sayıda problem ve çatışma mevcuttur. Bunların bazıları uzun yıllardır devam etmekte olan problemler ve çatışmalardır. Bazıları ise yeni ortaya çıkmıştır.

Filistin meselesi ve bu bağlamda Arap-İsrail çatışması yarım yüzyıldan fazladır devam etmektedir. Yine eski bir kriz bölgesi olan Lübnan'da iç savaş tehlikesi henüz atlatılmış değildir. Lübnan'daki gerginlik İran sorunu ile bağlantılı olarak devam ediyor. ABD ve İran BM'de yoğun olarak tartışılan nükleer krizi tırmandırmaya devam etmektedir. ABD ve diğer Batılı güçler tarafından Afganistan'da kurulmaya çalışılan düzen bir türlü sağlanmıyor. Ve nihayet; günümüzde en önemli mesele Irak'ın işgali devam etmektedir ve ülkede bir iç savaş yaşanmaktadır. Düzen ve barış ortamı bir türlü tesis edilememektedir. Amerikan ve İngiliz işgal kuvvetleri ülkede kontrolü sağlamış değillerdir. İşgal ve sürmekte olan çatışmalar, Irak'ta büyük bir yıkıma yol açmıştır ve bu yıkım süreci devam etmektedir.

Türkiye'yi kuşatan Ortadoğu çemberinde işte bu önemli ve şiddet dolu problemler yaşanıyor. Sadece bu değil aynı zamanda Türkiye'nin kuzeyinde de, yani Kafkasya ile Orta Asya'da da önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Fakat Ortadoğu'daki gelişmeler daha çok hissediliyor ve daha birincil önem arz ediyor.

Ortadoğu'da yaşanan bu problemlerin ve gelişmelerin Türkiye'ye etkisi ne olacaktır? Bu soruya üç farklı düzeyde yaklaşmak mümkündür. Birincisi; bölgede yaşanan problemler ve gelişmeler Türkiye üzerinde doğrudan etki yaratıyor. İkincisi; yaşanan yeni gelişmeler ve ortaya çıkan yeni problemler Ortadoğu'daki güç dengesini ve aktörlerin (bölgedeki devletler ve devlet dışı örgütler/gruplar) algılama ve davranış tarzlarını derinden etkiliyor. Ve nihayet üçüncü boyut, ABD'nin küresel rolü ve gücü ile ilgilidir. Ortadoğu'daki yeni gelişmeler ve yeni

problemler ABD'nin küresel düzenleyici rolünü ve gücünü etkiliyor. Bu üç düzey, Türkiye'yi yakından ilgilendiriyor ve etkiliyor.

Bölgede yaşanan yeni gelişmelerin ve problemlerin Türkiye üzerindeki doğrudan etkileri nelerdir? Bunlardan birisi iktisadi etkidir. İktisadi açıdan baktığımızda, yakın çevrenizde istikrar var ise ve komşularınızla istikrarlı ilişkilere sahip iseniz, bu durum ekonominizi ve dış ticaretinizi olumlu etkiler. Bunun tersi durum ise, ekonomiyi ve dış ticareti olumsuz etkiler. Başka bir ifadeyle, bir bölgede yaşanan problemler, çatışmalar ve savaşlar o bölge ülkelerini iktisadi yönden olumsuz etkiler ve bölge ekonomilerini geriletir. Dolayısıyla Ortadoğu'daki problemler, çatışmalar ve savaşlar Türkiye ekonomisi üzerinde doğrudan olumsuz bir etki yaratmıştır. Irak Savaşı Türkiye'nin bu ülkeyle ve bölgeyle olan ticaretini geriletmiş ve petrol fiyatlarındaki artışlar Türk ekonomisine ek maliyetler yüklemiştir.

Bölgede yaşanan gelişmelerin ve problemlerin ikinci doğrudan etkisi güvenlik ile ilintilidir. Irak Savaşı ve işgal süreci, ülkenin kuzeyinde bir Kürt Devleti'nin yapılanmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca PKK terör örgütü Irak'ta ortaya çıkan otorite boşluğundan faydalanmakta ve ülkenin kuzeyinde faaliyetlerini hızlandırmaktadır. Irak'ın işgali ve Irak'taki çatışmalar radikal grupların ortaya çıkmasına ve gelişmesine olanak sağlıyor. Bu gruplar Türkiye'ye sızabiliyor, Türkiye içinde faaliyetler yapabiliyor veya Türkiye içinde bir takım bağlantılar oluşturabiliyor. Bir başka güvenlik meselesi ise göç ile ilgilidir. İşgal ve çatışma ortamı Irak'tan dışarıya göçlere neden oluyor. Bundan en çok etkilenen ülkelerden birisi Türkiye'dir. Irak'ta sürmekte olan işgal ve savaş, Türkiye'yi göç dalgası ile karşı karşıya bırakıyor.

Üçüncü doğrudan etki, Türk dış politikası ile ilgilidir. Ortadoğu'daki yeni gelişmeler ve problemler Türk dış politikasını uluslararası platformda sıkıştırıyor, zorluyor. Batı ittifakı içinde yer alan, ABD ile sıkı ilişkiler içinde olan ve AB'ye üye olmak isteyen Türkiye'nin dış politikası, komşu ülkelerde yaşanan şiddetli problemlerden yoğun biçimde etkileniyor: Türkiye, Batı ve Doğu arasında sıkışıyor; Filistin ile İsrail, ABD ile İran arasında kalıyor; Irak işgali, Türkiye'de Amerikan karışıklığını yükseltirken, Türk dış politikası ABD ile olan iyi ilişkilerini devam ettirmek istiyor; Afganistan'a yönelik düzenlenen askeri müdahale ve İsrail'in Lübnan'a girmesi Türk dış politika karar alıcılarını hayati kararlar almaya zorluyor. Yani kısacası, dünyanın kaynayan kazanı olan Ortadoğu'da yaşanan son gelişmeler ve problemler, Türk dış politikasında "ezberleri" bozuyor ve Türkiye'yi uluslararası ilişkilerde yeni pozisyon(lar) almaya zorluyor.

Bölgedeki güç dengesinde ve aktörlerin algılama ve davranış tarzlarında meydana gelen değişim de Türkiye'yi yakından ilgilendiriyor ve yoğun biçimde etkiliyor. Çünkü alışılmış eski statü değişince, Türkiye'nin de bölge ülkeleri ile olan ilişkileri değişiyor, değişmek zorunda kalıyor. Bölgede bazı aktörler yükselirken bazıları düşüyor. Bu yeni yükselen güçlerin başında İran geliyor. İran'ı dengeleyen Irak'ın işgale uğraması İran'ın gücünü ve etkinliğini arttırdı. İran, hem Irak'taki hem de diğer ülkelerdeki Şiiler üzerinden güç ve etkinlik kazanıyor. Suudi Arabistan ve Körfez Ülkeleri, yükselen İran karşısında eski güçlü pozisyonlarını yitiriyorlar. İran ve Şii nüfus güçlendikçe, bu ülkeler ve Sünni nüfus güç kaybediyor. Ayrıca bölgede yeni devlet dışı aktörler ortaya çıktı. Irak'ın işgali sonrasında bölge, devlet dışı aktörlerin ortaya çıkması ve güçlenmesi için son derece müsait bir hal aldı. Bu durum, devletten devlete şeklinde gerçekleşen klasik diplomasiyi zorluyor ve devlet dışı gruplar Ortadoğu diplomasisinin aktif aktörleri haline geliyor. Hem İran'ın ve Şiilerin güçlenmesi, hem de devlet dışı grupların gelişmesi, ABD ve İsrail ittifakını kaygılandırıyor. Kaygılanan ABD-İsrail ittifakı, yeni arayışlara giriyor ve yeni stratejileri uygulamaya sokuyor. Sonuçta, Ortadoğu güç dengesi ciddi biçimde değişiyor, devlet dışı aktörler güçleniyor, aktörlerin (devletler ve devlet dışı grupların) algılama ve davranış tarzları radikal biçimde değişiyor. Tabii ki bu değişim-dönüşüm Türkiye'yi ve Türk dış politikasını derinden etkiliyor.

Küresel düzeyde olaya baktığımızda ise, ABD'nin küresel rolü ve gücünün azalmakta olduğunu görüyoruz. Yani ABD'nin kontrol ve denetleme kabiliyeti azalıyor, bölgeye hakim olamıyor. Ortadoğu'daki pek çok olay, ABD'nin denetimi ve iradesi dışında gerçekleşiyor. ABD, tek taraflı dış politika ve tek taraflı müdahaleler ile başarılı olamıyor, amacına ulaşamıyor. Böyle bir ortamda kimin nasıl konumlanacağını göremiyoruz. Bir geçiş süreciyle ve belirsizlik ortamıyla karşı karşıyayız. Ortadoğu'da artık hiç kimse "demokrasi getirmek"ten söz etmiyor. Her aktör "güvenlik" merkezli düşünüyor ve hareket ediyor. Lübnan, Irak ve Afganistan örneklerinde olduğu gibi asimetrik tehditler ortaya çıkıyor. "Dördüncü Nesil Savaşlar"dan söz ediliyor artık. Bildiğimiz konvansiyonel orduların birbirleriyle savaşmaları yerine, silahlı grupların eski bildik silahlarla ama yeni tekniklerle savaştıklarını görüyoruz. Bu silahlı gruplar sivil toplumla iç içe geçmiş durumdadır. Kim silahlı militan, kim sivil yurttaş belli olmuyor. Bu tip silahlı gruplar ve bu tip savaş teknikleri güçlü orduları durdurabiliyor ya da moralmen çökertiyor. Tüm bunlar ABD'nin küresel gücünü ve rolünü azaltıyor.

Buraya kadar açıkladığımız tüm bu yeni gelişmeler ve yeni değişim-dönüşümler ister istemez Türkiye'yi yönetilmesi zor bir döneme sokmuştur. Bu zor dönemde en çok göze çarpan iki mesele, ABD ile İran arasında yaşanan kriz ve Irak işgalidir.

Bugünkü ortamda ABD ve İran arasında bir uzlaşmanın sağlanması mümkün görünmüyor. Çünkü İran, kendi rejimini koruyabilme ve devam ettirebilme konusunda, ABD'nin tehditkar tavrından korunabilmek için tek şansının nükleer kapasiteye sahip olması gerektiğine inanıyor. ABD yönetimi ise, nükleer bir kapasiteye sahip İran'ın, bölgedeki Amerikan çıkarları için en büyük tehdit olduğunu düşünüyor. Dolayısıyla taraflar arasında bir güvensizlik ve korku iklimi mevcut. Bu iklim devam ettiği sürece taraflar birbirlerine karşı her türlü politikaya başvurabilir ve her türlü aracı kullanabilirler.

ABD ile İran arasında yaşanan nükleer krizin çözülmesine ilişkin üç senaryo mevcut: Birincisi; İran'da kendiliğinden bir rejim değişikliğinin gerçekleşmesi ve yeni oluşacak olan rejimin Batı ile olan ilişkilerini normalleştirmesi. İkincisi; BM'nin kademe kademe artan baskılarına karşı İran'ın daha fazla dayanamayıp nükleer faaliyetlerini durdurması ve bunun karşılığında da İran'a BM güvencesinin sağlanması. Ve nihayet son senaryoya göre; İran, nükleer faaliyetleri konusunda geri adım atmayacak ve ABD bu ülkeye karşı bir askeri operasyon düzenleyecek.

Bu üç senaryodan ilki pek gerçekçi görünmüyor. Üçüncü senaryo gerçekleşir ise, bu askeri müdahale, İran nükleer kapasiteye ulaşmadan gerçekleşecektir. Yani ABD, İran nükleer bir askeri güç haline dönüşmeden bu ülkeye yönelik bir askeri operasyon düzenleyebilecektir. İran nükleer askeri kapasiteye ulaştıktan sonra bir Amerikan askeri müdahalesinin gerçekleşmesi mümkün olamaz. ABD'nin İran'a saldırması ve bir "Amerikan-İran Savaşı"nın patlak vermesi, zaten sorunlu olan bölgeyi daha da sorunlu ve sancılı hale getirecek ve tüm taraflara büyük zararlar verecektir. Aslında ABD ile İran, bir anlamda zaten savaş halindedir. Fakat bu savaş İran topraklarında değil, Irak topraklarında yaşanmaktadır: Tahran ile Washington'un ideolojileri, çıkarları ve güvenlik anlayışları Bağdat sokaklarında savaşıyor.

Diğer önemli ve kaygı verici konu tabii ki Irak'ın Amerikan ve İngiliz kuvvetleri tarafından işgal edilmesi ve işgal sonrasında yaşanan olaylardır. Son olarak, ABD'nin Irak'taki tüm askeri ve siyasi yönetici kadrosu değiştirildi. Bu değişen ve yeni görevlendirilen kadro içinde en ilginç isim Tümgeneral David Peterson'dır. Bu kişi, daha önceden iki yıl boyunca Kuzey Irak'ta görev

yaptı ve görev süresi dolduktan sonra ülkesine geri döndü. General Peterson, “Ayaklanmayı Bastırma” adında bir talimname hazırladı ve yayınladı. Bu talimname ile Bush’un son Irak Planı’nı karşılaştırdığımızda, bu iki metnin birbiriyle örtüştüğünü görüyoruz. Yani yeni Bush Planı, bu talimnameye göre hazırlanmıştır.

Fakat bu yeni planın ve talimnamenin Irak’ta etkili olabilmesi mümkün değildir. Çünkü Irak’ta sadece işgale karşı bir ayaklanma/direnış söz konusu değildir. Direnişin yanında bir de gittikçe şiddetlenmekte olan bir iç savaş var. Etnik ve mezhepsel temele dayanan bu iç savaş bir sivil savaştır. Sivil savaşın mantığı farklıdır. Etnik-mezhepsel sivil savaş normal savaşlardaki gibi düşmanın iradesini kırmaya dayanmaz. Etnik-mezhepsel sivil savaşta taraflar çatışmaya başlayınca, taraflar birbirlerinden fiziki olarak ayrılincaya kadar düşmanlık ve çatışma devam eder. Fiziki ayrışma iki biçimde olur. Birincisi; öldürmek ve yok etmektir. Bu, tarafların birbirlerine karşı soykırım ve etnik temizlik uygulaması demektir. İkinci fiziki ayrışma biçimi, tarafların birbirlerini göçe zorlaması şeklinde gerçekleşir. Fiziki ayrışma bir süreçtir. Süreç ilerledikçe taraflar kendi siyasal liderliklerini çıkarırlar. İç sivil savaş bir kere başlayıp derinleşince müzakere ve uzlaşma ortamı ortadan kalkar. Çünkü temel amaç hayatta kalmaktır ve temel yöntem “öteki”yi yok etmek veya ülkeden kovmaktır. Bunun örneklerini yakın zamanda Balkanlar, Kafkasya ve Afrika’da yaşadık ve gördük.

Irak’taki iç sivil savaşın tarafları Sünniler ve Şiilerdir. Yüzyıllardır Sünniler Irak’ta yöneten hakim unsur, Şiiler ise yönetilen unsur idi. Irak’ın işgali ve Saddam Hüseyin rejiminin sona ermesi ile birlikte Şiiler için yeni bir fırsat doğdu. Şiiler, Sünnileri yenilgiye uğratıp ülkede hakim yönetici konuma yükselmek istiyorlar. Sünniler ise kendi hakim yönetici konumlarını kaybetmek istemiyorlar. Dolayısıyla Sünniler ve Şiiler arasında yaşanılmakta olan iç savaş aslında ülke içinde iktidarın ve zenginliğin paylaşılabilmesi ile ilgilidir. Her iki taraf iktidarı ve zenginliği tek başına ele geçirmek istiyor. Bu istek, bir iç sivil savaşa neden oluyor. Bu savaş dört biçimde çözülebilir: (1) taraflardan biri, diğerini yok eder veya ülkeden kovar; (2) taraflar ayrışır ve iki ayrı devlet (Sünni Irak Devleti ve Şii Irak Devleti) ortaya çıkar; (3) dışarıdan güçlü bir müdahale olur ve her iki taraf barış masasına oturur; ya da (4) taraflar savaşımdan yorulur, barış anlaşması yapılır ve ülkedeki iktidar ile zenginlik paylaşılır.

Bu Sünni-Şii iç savaşının yanında ayrıca ABD’ye karşı bir ayaklanma / direniş söz konusudur. Bu ayaklanma sadece Amerikan askerlerini değil, aynı zamanda Amerikalılar ile işbirliği yapan

Iraklıları da vuruyor. Böylece, Irak halkı tamamen işgalci kuvvetlerden ayrılmak isteniyor. Savaş arifesinde Saddam Hüseyin, çok miktarda silah, mühimmat ve savaşta kullanılabilecek araç-gereci (otomobil aküleri, uzaktan kumanda cihazları, vs.) kendi yeraltı teşkilatına, milis gruplara ve Sünnilere dağıttı. ABD'ye karşı ayaklanma ve direniş, işte bu silah ve malzemelerden ciddi biçimde faydalanıyor.

Yani Irak'ta sadece işgale karşı bir ayaklanma/direniş yok. Ayrıca gittikçe şiddetlenen bir iç savaş var. Bunlar bir de giderek artan adli suç vakaları ekleniyor. ABD, bu üç olguyu (ayaklanma, iç savaş, adli suçlar) "Ayaklanmayı Bastırma Stratejisi" ile engelleyebilir mi?

Yeni stratejinin ekonomiyle ilgili bazı planları var. Strateji, Irak ekonomisinde yeniden yapılanmayı, istihdam imkanlarının yaratılmasını ve Irak halkının iktisadi durumunun iyileştirilmesini amaçlıyor. Böylece, iş sahibi olan ve eline beli miktarda gelir geçen Iraklılar, yeni Irak yönetimine sadık olacak ve direnişe destek vermeyecek.

Ama yeni strateji ilk önce güçlü bir Irak hükümeti oluşturmayı amaçlıyor. Bu amaçla da diğer grupların tasfiye edilmesi, ortadan kaldırılması planlanıyor. Bunun için de ABD, Irak'ta yeni askeri ve polis gücünü kuruyor ve teşkilatlandırıyor. Bunu yaparken de, ordu ve polis teşkilatını birbirlerini dengeleyecek biçimde kuruyor. Ayrıca bu iki teşkilat içinde Sünni-Şii-Kürt dengesini gözetiyor. Fakat polis ve ordu teşkilatı içinde bulunan Sünniler, Şiiler ve Kürtler yaşanan çatışmalar karşısında tarafsız davranmıyor. Her unsur, kendi tarafını tutuyor ve destekliyor. Bu nedenle de, Irak'ta yeni yapılandırılan ordu ve polis teşkilatları çatışmaları önlemekten çok destekliyor ve çatışmalara taraf oluyor. Yani şu anda, merkezi Irak hükümetinin elinde asayiş sağlayabilecek bir ordu ve polis teşkilatı yok.

Ama Irak topraklarında Sadr Ordusu, Mehdi Ordusu, Bedir Tugayları, Kürt Peşmergeler gibi güçlü silahlı gruplar-birlikler mevcut. Irak hükümeti bunlarla baş edemiyor. Irak hükümetinin güçlenebilmesi ve ülkeye hakim olabilmesi için devlet dışı bu grupların yok edilmesi gerekiyor. Bu nedenle Irak'taki Amerikan askerleri önümüzdeki dönemde kışlarından çıkacak ve silahlı gruplara karşı sert operasyonlar yürütecek.

ABD'nin Irak'ta toplam 140 bin askeri var. 60 bini idari ve destek hizmetlerinde kullanılıyor. Geriye kalan 80 bin asker 4 vardiya halinde görev yapıyor. Yani her hangi bir anda kullanılabilecek 20 bin asker var. 20 bin askerle Irak'taki silahlı grupları dağıtmak, bastırmak ve güvenliği

sağlamak mümkün değildir. ABD'nin uyguladığı işgal stratejisi şunu içeriyor: İşgal et, elinde tut, temizle, yeni yönetim yapısı kur. Direnişçilerin karşı stratejisi ise şu: Sen gelince, ben giderim; sen gidince, ben geri gelirim. Dolayısıyla, tüm bunları dikkate aldığımızda, yeni Bush Planı'nın ve yeni askeri operasyonların başarılı olabilmesi pek mümkün gözüküyor.

Önümüzdeki yıllar, değişimin tetiklediği yeni sorunların tartışıldığı alışık olmadığımız yeni bir dönem olacaktır.